



VĚČNÝ SPOR O RUKOPISY

Text: Petr Bahník, Jana Kristina Studničková a Otakáro Maria Schmidt — Foto: Wikimedia Commons

Od objevu literárních památek, dnes známých jako Rukopis královédvorský a Rukopis zelenohorský, uplynulo více než 200 let. Staly se senzací a následný spor o jejich pravost léta zaměstnával vědce i českou veřejnost. Ačkoli přírodovědná zkoumání vlastně nikdy neprokázala falzifikaci, většina odborníků vychází z jazykových argumentů a považuje Rukopisy za padělky z 19. století. Přesto kolem nich panuje jakési napětí a každý odklon od zavedeného výkladu naráží na varovně vztyčené ukazováčky akademiků.



Václav II. na vyobrazení z Velkého heidelberského zpěvníku z počátku 14. století



Vydání z roku 1861 s obálkou od Josefa Mánesa



Rukopis královédvorský



Václav Hanka



Rukopis zelenohorský

Rukopis královédvorský a Rukopis zelenohorský se svým jazykem i tematikou hlásí do středověku a obsahují hodnotné staročeské verše. Jde o něžné lyrické skladby i barvitě eposy o činech hrdinů. Objevitelem Rukopisu královédvorského se stal Václav Hanka, jehož jméno je od té doby s těmito památkami neoddělitelně spojováno a zatíženo pověstí falzátora.

PŘÍBĚH ZAČÍNÁ

K objevu došlo v den svátku svatě Ludmily, 16. září roku 1817, kdy mladý právník a milovník historie Václav Hanka přijal pozvání spolužáka z gymnázia, Jana Sklenčky, k návštěvě Dvora Králové. Při společném obědě přišla řeč na to, že se ve věžní kryptě zdejšího kostela Jana Křtitele nacházejí jakési staré pergameny a střely z kuše, používané prý Žižkovými husity. Hanka se dohodl s kaplanem, že kostel navštíví. V kryptě byly zmíněné střely i hromada zaprášených pergamenů. Při zběžném prohlížení si Hanka povšiml několika dvojlistů velikosti lidské dlaně a na pergamenu

z telecí kůže rozpoznal staročestinu. Trvanlivost pergamenů se bohužel v novověku stala příčinou zničení řady písemností. Staré pergameny bývaly prodávány kupcům „na váhu“ a používány k záplatování poškozených kožených předmětů, například knižních vazeb nebo měchů u varhan. Od královédvorských kostelníků se Hanka dozvěděl, že používali odříznuté proužky zdánlivě bezcenných pergamenů jako vložky pro utěsnění svící ve svícnech.

SLABÝ BÁSNÍK FALZÁTOREM?

Ohlas nálezu byl ohromný. Jeho vzácnost spočívala v tom, že obsahoval hrdinskou epiku, která se jinak u západních Slovanů nedochovala. Její existence ve středověkých Čechách je přitom více než pravděpodobná. Z autentických pramenů dokonce známe jména dvou českých interpretů hrdinských zpěvů ze 12. století, pěvců Dobřety a Kojaty. Ve verších Rukopisu královédvorského byl proto shledáván příklad jejich repertoáru, navíc vysoké umělecké úrovně. František Palacký tehdy napsal: „Duch a styl zpěvů překonal nejmělejší očekávání českých literátů!“

Koncem roku 1818 si Hanka dal městem Dvůr Králové svůj nálezu oficiálně potvrdit a rukopis se podle zákonů stal jeho majetkem. Ihned poté ho začal nadšeně, ovšem neodborně, „vylepšovat“. Obtahoval například nečitelná písmena v textu. Roku 1823 rukopis oficiálně věnoval Národnímu muzeu, kde působil jako knihovník. I pak se k němu ale choval jako ke svému vlastnictví. Pozlatil a barevně zvýraznil například iniciály v rukopise. Později, když začal být podezříván z falzifikace rukopisu, byly jeho zásahy považovány za doklad viny. Ve skutečnosti je tomu naopak, kdyby byl padělatelem rukopisu, už by do něho dále nezasahoval, protože by si kazil vlastní dílo. Podobně je tomu s uměleckou stránkou rukopisu. Kdo si přečte Hankovy básnické pokusy, nemůže si myslet, že by mohl být autorem skladeb rukopisu. Hanka byl právník, znalec slovanských jazyků a obdivovatel historie, jeho verše jsou však velmi průměrné. Podezření proti němu bývá také podpořeno jeho vlastenectvím a předpokladem, že rukopis vznikl v 19. století, aby posílil Čechy proti Němcům. To ale při bližším pohledu neobstojí.

Němečtí badatelé a umělci měli, alespoň zpočátku, z nečekaného objevu téměř stejnou radost jako ti čeští. Goethe dokonce převedl některé básně z Rukopisu královédvorského do němčiny.

RUkopis ČÍSLO 2

V listopadu 1818 obdržel nejvyšší purkrabí, hrabě František Antonín z Kolowrat, poštovní zásilku od neznámého odesílatele. Obsahovala dar pro tehdy vznikající Národní muzeum, jehož byl hrabě z Kolowrat prvním představeným. Zásilka obsahovala dva pergamenové dvojlisty. Objevil je úředník Josef Kovář ve skladišti zámku Zelená Hora. Hraběti Kolowratovi napsal: „Vaše Excelence! Protože znám smýšlení svého pána, který by tyto listy viděl raději spálené nebo zetlelé, než aby je dal vaší instituci, tak jsem připadl na myšlenku zaslat je anonymně.“ Obavy Josefa Kováře byly oprávněné. Tehdejším majitelem Zelené Hory byl známý odpůrce českého obrození, Hieronymus Colloredo-Mansfeld. Když se věc prozradila, vyhodil Kováře okamžitě ze služby a nechal spálit veškeré české písemnosti, které na zámku zbyly po

předchozích majitelích, českém rodě Šternberků.

ČAS PODVRHŮ I SLAVNÝCH NÁLEZŮ

K průzkumu Rukopisu zelenohorského se jako první dostal básník Antonín Puchmajer. Pořídil přitom ručně kreslenou kopii pro nejvýznamnějšího slavistu tehdejší doby, Josefa Dobrovského. Ten ale obratem prohlásil Rukopis za padělek. Dobrovský se češtinou zabýval ryze odborně a pro slovanskou poezii neměl mnoho citu. Jeho racionalistické smýšlení se navíc právě v této době dostávalo do konfliktu s duchem českého obrození, který oslovoval mladší generaci intelektuálů, včetně Dobrovského žáků. Dva z nich, Josef Jungmann s Václavem Hankou, v roce 1822 pak zorganizovali jeho vydání tiskem. Dobrovský na tuto „svévůli“ zareagoval útočným článkem „Literarischer Betrug“ – Literární podvrh. Nutno dodat, že ostrážitost byla na místě. Z počátku 19. století známe totiž řadu padělků z celé Evropy (v Německu vznikly umělé modly „z pohanských časů“, tzv. prillwitzké idoly, ve Skotsku básník Macpherson vydal smyšlené zpěvy pěvce Ossiana). Byla to „éra

padělků“, ale rovněž éra slavných nálezů. Václav Hanka objevil také řadu jednoznačně autentických památek, například zlomky eposu Alexandridea. Sám Dobrovský v mládí nalezl na děkanství v Hradci Králové do té doby neznámý Hradecký rukopis.

JAK SE STALY Z RUKOPISŮ RUKOPISY

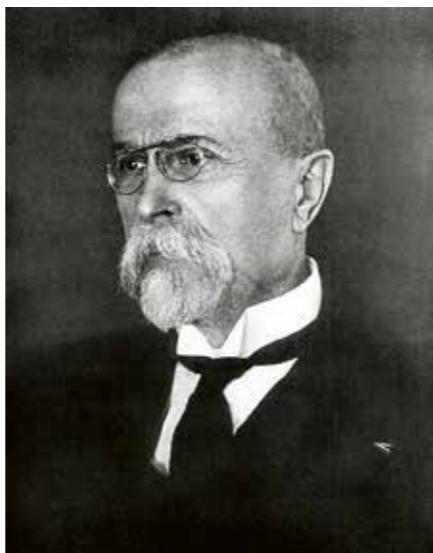
Roku 1829 vydal Hanka oba Rukopisy společně. Tehdejší veřejnost je přijala s nadšením a staly se inspirací kulturního vzkříšení národa. Právě to ale začalo znepokojoovat protivníky českého vlastenectví. V této fázi se Rukopisy skutečně stávají politickou otázkou. Najednou se proti nim postavili rakouští historikové Büdinger a Feifalik, a z Německa je proklínal dokonce i teoretik komunismu Karl Marx. Historik Gary North pro dokreslení připomíná, že Marx byl také v padesátých letech 19. století placeným agentem rakouské tajné policie. Tu znepokojovaly Rukopisy především. Pražský policejní ředitel Päumann dokonce tajně zorganizoval novinovou kampaň listu Tagesbotte aus Böhmen proti pravosti Rukopisů, ve které byl obviněn z padělatelství Václav Hanka.



Jan Gebauer. V argumentaci se soustředil zejména na srovnání jazyka Rukopisů s jazykem 14. století.



Vlastenci Palacký a Rieger



Do sporu zasáhl i TGM, tehdy profesor, který hledal téma pro vstup do politiky.



Jana Kristina Studničková a Otakáro Maria Schmidt (vpravo) při natáčení úspěšného seriálu Utajené příběhy českých dějin. Vysílá se již čtvrtá série.

ZA PRVNÍ REPUBLIKY PROVEDL PROFESOR VIKTORIN VOJTĚCH NOVÁ ZKOUMÁNÍ POMOCÍ ULTRAFIALOVÉHO ZÁŘENÍ A FLUORESCENČNÍHO SVĚTLA – I TA VYZNĚLA PRO PRAVOST PAMÁTEK.

Hanka se proti novinářským obviněním úspěšně obhájil u soudu, kampaň ovšem podlomila jeho zdraví a v lednu 1861 zemřel. Před smrtí znovu odpřisáhl duchovním, shromážděným u jeho lože, že žádným padělatelem není. Jeho pohřeb s účastí 50 000 lidí byl skutečnou národní manifestací, ale stín podezření už na něm ulpěl.

SPOLUPACHATEL NEBO SPOLUPACHATELÉ?

Odpůrci pravosti se k představě Hanky jako falzátora znovu a znovu vraceli, jelikož však bylo zřejmé, že sám nemohl být autorem veršů, hledali v jeho okolí osobnost, která by mohla být „spolupachatelem“. Pozornosti přitom nemohl uniknout Hankův přítel z mládí, spisovatel Josef Linda. Byl sice talentovanějším autorem než Hanka, nicméně ani on by na verše Rukopisů nestačil. Příležitostně se proto uvažuje o dalších osobnostech. Zmiňován bývá Josef Jungmann, osvícenský knihovník K. R. Ungar, malíř František Horčíčka a další. Počet roste a „podezřelými“ jsou prakticky všichni tehdejší čeští vlastenci. Rukopisy přitom nemusí být ani památkou středověkou, ani podvrhem z 19. století. Může jít o dílo

vzniklé kdykoli mezitím. Například v 16. a v první půlce 17. století panovala móda historismu, zvýšeného zájmu o vlastní dějiny, kdy kronikáři vědomě „rekonstruovali“ historickou paměť vlastními díly. S myšlenkou, že by Rukopisy mohly patřit právě do takové tvorby, vystoupil už v 60. letech 20. století český exilový badatel, matematik a geofyzik Jiří Frankenberger-Daneš. Podobnou možnost připustil v roce 1974 i literární historik, profesor Karel Krejčí.

PŘÍRODOVĚDCI A LINGVISTÉ

První chemické testy provedli už Palacký a P. J. Šafařík v roce 1835 na Rukopise zelenohorském a jejich závěry prokazovaly autenticitu. Krátce nato Rukopis zkoumal také Augustin Korda, což byl český mikroskopista a spolupracovník proslulého Alexandra von Humboldta. I jeho zkoumání vyznívalo ve prospěch pravosti. V 80. letech 19. století se ovšem rozhořelo nové kolo sporu, kde hrála hlavní roli jazykověda. Zahájil ho filolog Jan Gebauer. V argumentaci se soustředil zejména na srovnání jazyka Rukopisů s jazykem 14. století, tedy doby vzniku většiny staročeských památek. Objevil přitom až tisíc odchylek. Na

jeho metodu ale reagoval spisovatel Zikmund Winter: „Já sám, nehledaje, nacházel jsem ve staročeských knihách slova podle Gebauera nemožná...“ Takových slov byla řada. Například podstatné jméno „děva“, které se vyskytuje v gotické Legendě o svaté Kateřině. Legenda byla za třicetileté války odvezena z Prahy švédskými vojáky. Ve stockholmské knihovně ji našli čeští historikové až roku 1850, tedy více než 30 let po objevu Rukopisů. Případný falzátory tedy nemohl slovo z legendy opsat. Gebauerovo vystoupení nicméně upoutalo profesora Masaryka. Ten tehdy zdaleka nebyl oním vlasteneckým činitelem jako v letech první světové války, ale kosmopolitně smýšlejícím intelektuálem, který chtěl vstoupit do politiky a hledal téma, jež by ho zviditelnilo. Sahá proto k provokativnímu jazyku a prohlašuje: „Rukopisy na mne svou prázdnotou, neurčitostí a nepěkností vždy dělaly dojem slátaniny.“ Zvláštní výrok, když uvážíme, jaké mínění o nich měl Goethe! Rukopisy se staly předmětem urputného zápasu, ve kterém oba tábory nejednaly v rukavičkách. Masaryk, který tento boj rozpoutal, býval podezříván, že ho řídí vláda, pro což ale neexistují žádné

důkazy. Sám na své tehdejší působení vzpomínal kriticky: „Dělal jsem tenkrát, to vím nejlépe sám, mnohé chyby. Zejména jsem odpuzoval lidi!“ 13. února 1886 otiskl ve svém časopise Atheneum Gebauerův článek „O potřebě nových zkoušek Rukopisů“. Název byl účelový. Gebauer věděl, že se v Národním muzeu nové zkoušky chystají, a voláním po nich vytvářel dojem, že jsou výsledkem jeho aktivity. Na půdě Národního muzea byly tedy nové testy zahájeny. Prováděli je přední chemikové: syn slavisty P. J. Šafaříka, Vojtěch Šafařík, a Antonín Bělohoubek. Oba pracovali nezávisle, nesměli konzultovat ani se scházet, a teprve hotové protokoly byly porovnány komisí. Oba konstatovaly totéž: Rukopis se chová jako autentická památka. Atmosféra však už přála odpůrcům pravosti. Roku 1899 vyšel článek filologa Ladislava Dolanského, vykládající změň čar na jednom z míst Rukopisu zelenohorského jako kryptogram, kterým se prý měl falzátory tajně na díle podepsat. Šifra měla znít „Hanka fécit“ čili „zhotovil Hanka“. Pozdější zkoumání prokázala, že kryptogram neexistuje, v obecném povědomí ale zůstal. Archeolog Josef Ladislav Pič

ve snaze o objektivitu poskytl Rukopis královédvorský ke zkoumáním v Paříži a Miláně. Když po návratu zveřejnil výsledky, svědčící pro pravost památky, vypukla proti němu doslova mediální vřava, pod jejímž tlakem se 19. prosince 1911 zastřelil. V radikálním Silvestrovském manifestu pak odpůrci prohlásili spor za ukončený a Rukopisy za falza. Významný odpůrce Rukopisů, historik Jaroslav Goll, ovšem manifest odmítl jako nevědecký a podpis k němu nepřipojil.

TAJEMSTVÍ IVANOVOVA TÝMU

Za první republiky provedl profesor Viktorin Vojtěch nová zkoumání pomocí ultrafialového záření a fluorescenčního světla – i ta vyzněla pro pravost památek. Masarykova prezidentská autorita nicméně učinila z nepravosti Rukopisů dogma. Koncem 60. let došlo k novému hmotnému průzkumu na půdě pražského Kriminalistického ústavu. Jeho iniciátorem byl spisovatel literatury faktu Miroslav Ivanov. Kolem tzv. Ivanovova týmu panuje řada záhad: jeho členy byli dva vysocí důstojníci bezpečnosti a sám Ivanov byl evidován jako informátor STB. Závěry jeho zkoumání tvrdily, že pod písmem Rukopisů jsou

zbytky textu z mladší doby, a jde tedy o jasné padělky. Exaktní důkazy však tým nepřinesl. Jeho protokoly, a bohužel ani samotné testy, se nedržely metodiky Kriminalistického ústavu a Rukopisy vážně poškodily. Protože Ivanov po listopadu 1989 naznačoval, že oponentura byla politicky ovlivněna v době normalizace po roce 1968, bylo vyvoláno nové oponentní řízení, které proběhlo na půdě Národního muzea v roce 1991. Tehdejší komise testy přezkoumala a také je prohlásila za neprůkazné, současně však nedoporučila veřejnou diskusi (!), prý aby nebyla zneužita zastánci pravosti. V roce 2017 ale došlo v Národním muzeu k novému průzkumu. Jeho úkolem tentokrát bylo zejména stanovení optimálních podmínek pro další uložení Rukopisů. Ani toto nejnovější zkoumání falzifikaci neprokázalo. Objektivně tedy nemůžeme říci, kdy a jak Rukopisy vznikly, vyznačují se ale mimořádnou estetickou hodnotou. Sto let jsou uvězněny v přítmí archivů, možná je na čase podívat se na tyto překrásné básnické skladby jinak. ■